

Ieromonah Dr. Petru Pruteanu

www.blog.teologie.net

**ISTORIA ȘI SLUJBA PRIVEGHERII MONAHALE
DUPĂ TIPICUL SAVAIT, COMPARAT CU
ALTE RÂNDUIELI TIPICONALE
(MODELULUL AGRIPNIEI DUMINICALE)**

Zăbriceni, 2010

INTRODUCERE ÎN STUDIUL PRIVEGHERII

Din punct de vedere spiritual, cuvântul „priveghere” înseamnă nevoința duhovnicească de a dedica timpul nopții sau o parte din acest timp rugăciunii și contemplației. Acest sens însă este, de cele mai multe ori, umbrit de sensul liturgic al cuvântului „priveghere”¹ care, la modul formal, înseamnă slujba din ajunul duminicilor și marilor sărbători, constând din *Vecernia Mare*, *Litia cu binecuvântarea pâinilor*, *Utrenia* și *Ceasul I*. Toate acestea trebuie precedate de *Ceasul IX* și *Vecernia Mică* cu sau fără *Pavecerniță*.² Scoaterea unui element din această listă duce la sărăcirea Privegherii liturgice, așa cum este ea prevăzută de Tipicul Mănăstirii Sf. Sava (sec. XIII-XIV³), iar uneori, în cazul scurtării sau excluderii mai multor elemente din rânduială, se poate pune la îndoială însăși noțiunea de Priveghere.

O astfel de problemă se ridică mai ales în cuprinsul Bisericii Ruse, unde, mai mult formal, Tipicul Mănăstirii Sf. Sava este considerat obligatoriu inclusiv în parohii⁴, unde, la fel

¹ Cel mai des grecii numesc această slujbă ἀγρυπνία, iar rușii – *всенощное бдение* sau doar cu atributul: *всенощное* (= de toată noaptea). În tradiția bizantină exista un fel de Priveghere care se săvârșea doar în anumite perioade sau situații și era total diferită ca rânduială față de cea savaită. Aceasta se numea παννυχίς sau chiar παννυχίδα, de unde și denumirea slujbei noastre pentru cei adormiți, care pe atunci se făcea toată noaptea; (e absurd din punct de vedere terminologic să numești „panihidă” o slujbă scurtă pentru morți făcută ziua). Ambele denumiri grecești cât și cea slavo-rusă arată că Privegherea trebuie să dureze o bună parte a nopții sau chiar întreaga noapte, până dimineața.

² Vedem că din acest șir de Laude lipsește Miezonoptica, dar lipsa formală a acesteia este suplinită de caracterul prelungit al Privegherii, care în mod normal trebuie să dureze până după miezul nopții. Deci sensul Miezonopticii nu se pierde, ci chiar se amplifică prin ideea și practica Privegherii. Faptul că în Ceaslov și Octoih avem o Miezonoptică de duminică, nu înseamnă că aceasta trebuie pusă și în cadrul Privegherii de tip savait. Acea Miezonoptică (cu Canonul închinat Sfintei Treimi etc.) provine din tradiția tipiconală constantinopolitană și studită, care nu cunoștea aceste tip de Privegheri, și ea se săvârșește și astăzi acolo unde Utrenia duminicală se săvârșește dimineața, fără Priveghere și precedată (în acest caz) de Miezonoptica pentru zilele de duminică. Acest principiu este valabil și pentru Privegherile din timpul săptămânii, când de asemenea se suprimă Miezonoptica.

³ Acest Tipic, devenit normativ pentru mănăstirile din întreaga Biserică Ortodoxă începând cu sec. XIII-XIV (iar în Biserica Rusă și pentru parohii, chiar dacă pur formal) este o sinteză dintre: **a)** vechea tradiția palestiniană dezvoltată pe parcursul secolelor V-X în Mănăstirea întemeiată de Sf. Sava cel Sfințit și în alte așezăminte ce țineau de această tradiție liturgică; și **b)** tradiția monahală studită, dezvoltată mai ales în secolele IX-XII. Însăși denumirea de „Tipicul Sfântului Sava”, atribuit de unii, este total eronată, de ceea noi vom folosi peste tot denumirea de „Tipicul Mănăstirii Sfântul Sava”, chiar dacă nici aceasta nu reflectă originea hibridă și destul de târzie a acestui Tipic, așa cum este el acum. Detalii despre acest subiect se pot găsi în studiul nostru: *Evoluția rânduielilor tipiconale în Răsăritul Ortodox. Studiu istorico-liturgic*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 1/2006, pp. 63-99. Studiul este disponibil într-o variantă completată pe www.teologie.net.

⁴ Până prin sec. XV Rusia a continuat să se conducă după Tipicul constantinopolitan (preluat în sec. X-XI), dar în cele din urmă a trecut la Tipicul savait, iar prin tipărirea repetată a acestui Tipic în sec. XVII, acesta s-a impus și pentru parohii, deși mirenii nu-l pot respecta nici măcar în prevederile lui elementare. La Soborul Bisericii Ruse din 1918 s-a propus alcătuirea unui Tipic parohial, așa cum avea Patriarhia Constantinopolului și alte Biserici, dar din cauza Războiului Civil (de după Revoluția din 1917) Soborul n-a putut să-și desfășoare activitatea și problema a rămas nerezolvată. Și în Biserica Română a

de formal, în fiecare sâmbătă seara și în ajunul sărbătorilor, se săvârșește o imitație de Priveghere, uneori excluzând sau cel puțin scurtând cele mai multe elemente ale Privegherii autentice. Timpul unei astfel de „Privegheri parohiale” se scurtează destul de mult și pe motivul că majoritatea imnelor (tropare, stihiri, sedelne etc.) se citesc, în loc să fie cântate. Culmea că, urmând schema acestei imitații de Priveghere, în multe parohii și mănăstiri din cuprinsul Bisericii Ruse, chiar și în zilele de rând, Utrenia este făcută tot seara, unită cu Vecernia – ceea ce, după cum spun ei, ar fi mai comod; deci „Privegherea” nu mai este nevoie, ci evitarea nevoinei (de data aceasta – scurtând slujba de dimineață).

Majoritatea Bisericilor Ortodoxe (cu excepția celei Ruse) au rezolvat parțial această problemă, prin revenirea la ideea care exista în vechime în tradiția tipiconală a Constantinopolului, când între tipicul monahal și cel parohial exista o diferență clară.⁵ Așa se face că în toate parohiile și chiar în multe mănăstiri din cuprinsul acestor Biserici, Utrenia se face dimineața, separat de Vecernie.⁶ Astfel durata slujbelor devine una rezonabilă și acceptabilă, mai ales că în aceste parohii, de cele mai multe ori, Ceasurile (I, III, VI și IX) nu se citesc.⁷

Revenind la istoria Privegherii, trebuie să spunem din start că aceasta nu se poate reduce la istoria separată a Vecerniei și Utreniei⁸ (care pot fi săvârșite fie împreună, fie separat), ci e vorba despre istoria unei slujbe speciale destul de lungi, care pe lângă Vecernia și Utrenia festivă are și unele elemente specifice (Litia cu binecuvântarea pâinilor, citiri

existat o diferență dintre tipicul mănăstiresc și cel parohial, iar oficial acest lucru a fost reglementat prin Tipicul de la București din 1976, reeditat de mai multe ori după 1990.

⁵ Detalii în studiul nostru: *Evoluția rânduielilor tipiconale în Răsăritul Ortodox. Studiu istorico-liturgic*.

⁶ Chiar și mănăstirile din Athos, în prezent, nu săvârșesc Privegheri în fiecare sâmbătă seara și nici la sărbători, ci numai atunci când Mineiul, Triodul sau Penticostarul prevede în mod expres acest lucru (prin existența rânduielii Vecerniei Mici și a stihirilor de la Litie).

⁷ Ceasurile, dar și alte trei Laude: Pavecernița, Miezonoptica și Obednița au fost perceput întotdeauna ca „Laude monahale” și nu se săvârșeau în parohiile și catedralele din Bizanț. Doar Vecernia și Utrenia (culminate de Liturghie) au fost considerate suficiente și obligatorii pentru mireni – tradiția care a rămas și astăzi valabilă pentru majoritatea Bisericilor Ortodoxe. Obiceiul de a nu face nici Vecernia (sâmbătă seara sau spre sărbători) este o abatere chiar și de la cele mai „liberale” reguli și el trebuie înlăturat.

⁸ Despre istoria și rânduiala separată a Vecerniei și Utreniei vezi: Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturgica Specială*, București 2005; H. Д. Успенский, *Православная Вечерня*, Москва, 2004 (există și o traducere românească editată la Cluj); Juan Mateos, *Utrenia bizantină*, trad. rom., Cluj Napoca 2009; Ierom. Petru Pruteanu, *Istoria și explicarea Vecerniei și Utreniei*, URL: www.teologie.net; și altele.

biblice și patristice speciale etc.), care se justifică doar în cadrul unei Privegheri complete, menite să dureze mai mult timp. Durata ei până după miezul nopții sau chiar până spre dimineață are, în primul rând, motivații ascetico-mistice: de nevoință, trezvie și imitare a îngerilor prin rugăciune și contemplație neîncetată,⁹ dar și anumite considerente practice valabile în anumite regiuni sau Biserici concrete.¹⁰ Slăbirea premizelor duhovnicești și absența celor practice a dus la scurtarea, chiar și în mănăstiri, a Privegherii; iar în parohiile unde aceasta se săvârșește cu regularitate, „Privegherea” a însemnat și înseamnă doar deplasarea Utreniei seara și unirea ei cu Vecernia, și nimic mai mult.

Un element specific și implicit Privegherii este **Litia cu binecuvântarea pâinilor**, care, așa cum vom vedea mai jos, sunt de fapt două elemente liturgice distincte, dar în rânduiala Privegherii de astăzi ele merg tot timpul în bloc, fiind numite cu un singur termen, cel de: „Litie”. După cum vom vedea și în rânduiala propriu-zisă a Privegherii, aceasta presupune ca cina monahală să se ia după Vecernia Mică și înainte de Priveghere, căci aceasta trebuie să dureze până după miezul nopții și după ea nu se mai poate mânca. Dar întrucât nevoința Privegherii necesită totuși o întărire trupească (alimentară), mai ales dacă slujba este „de toată noaptea” (așa cum ne sugerează denumirea ei), Tipicul savait a introdus o gustare de pâine și vin în înseși slujba Privegherii care, departe de a avea (cel puțin inițial) niște interpretări simbolice, are în primul rând motive practice foarte concrete, acela de a fi „*spre întărire pentru osteneala Privegherii*”. Momentul servirii acestor prinoase binecuvântate este de regulă în timpul citirii Prologului¹¹ de dinaintea Hexapsalmului.¹² Tipicul de la Mănăstirile

⁹ Диякон Михаил Желтов и А. А. Ткаченко, *Всенощное бдение* // Православная Энциклопедия, том 9, СС. 668.

¹⁰ Așa cum ne relatează izvoarele din sec. IV-VI, la Biserica Învierii din Ierusalim (unde este și Sf. Mormânt), timpul dintre slujbe era umplut cu diferite cântări interpretare de monahii spudiți [= râvnitori]. Aceasta era o necesitate legată strict de acel loc, care în permanență era vizitat de pelerini din toată lumea (detalii vezi în studiul nostru de istorie a Tipicului). Modelul acestor slujbe (aproape) neîncetate a fost preluat și în unele mănăstiri, mai ales în cele akimite [= „ale neadormiților”] în care monahii, prin rotație, făceau în permanență anumite slujbe. Deja în timpul Sf. Sava cel Sfințit (încep. sec. VI), Privegherea era condiționată și de o altă problemă legată de așezarea Lavrei sale: monahii eremiți care veneau în număr foarte mare la slujba Vecerniei nu se mai puteau întoarce seara la chiliile lor din cauza locurilor stâncoase prin care este extrem de periculos să circuli noaptea, dar și din cauza fiarelor sălbatice. Pe de altă parte, ei nu puteau să fie cazați în mănăstire din cauza lipsei de spațiu. De aceea, așa cum ne relatează biograful său Chiril Skithopoulos, Sf. Sava a hotărât să instituie în Mănăstirea sa această Priveghere de toată noaptea în ajunul fiecărei duminici și sărbători mai mari; (vezi: H. Д. Успенский, *Чин всенощного бдения, II*, Москва 2004, СС. 155-175; Această carte este cea mai bună sursă pentru studiul istorico-liturgic al Privegherii).

¹¹ Este vorba despre fragmente biblice sau patristice, care se citesc în mai multe momente din Priveghere. Tradiția citirii lor se mai păstrează în Athos și în alte câteva mănăstiri din lumea ortodoxă, ele fiind considerate parte integrantă a Privegherii

Filotheu și Grigoriu (Athos), de exemplu, prevăd pentru timpul citirii (Prologului) „să se dea câte o bucată de pâine și un pahar de vin pentru osteneala Privegherii, așa cum rânduiesc Sfinții Părinți”¹³, iar Tipicul Mănăstirii Sfântul Sava interzice ca după acest moment să se mai mănânce ceva.¹⁴

Din cele spuse mai sus rezultă clar greșeala logică și liturgică în cazul săvârșirii *binecuvântării pâinii* și apoi servirii mesei de seară, indiferent dacă e vorba de mănăstire sau parohie. Astfel se încalcă vechile rânduieli tipiconale, dar în primul rând se pierde chiar sensul instituirii Slujbei de binecuvântare a pâinilor – acela de a da monahilor, în timpul Privegherii, o bucată de pâine înmuiată în vin, pentru a putea rezista până a doua zi după Liturghie. Dacă însă se mănâncă după aceasta, ce rost mai are să dai o bucată de pâine, și aceea într-o cantitate simbolică? Teoretic **Litia**, ca slujbă de cerere a ajutorului lui Dumnezeu, se poate face și fără a se binecuvânta pâine și vin¹⁵, cu toate acestea, în cadrul Privegherii, accentul cade pe *binecuvântarea* prinoaselor (nu *sfințirea*, cum zic unii) și împărțirea lor. Este adevărat că nici binecuvântarea aceasta nu este lipsită de importanță, totuși ea (această binecuvântare) are aceeași valoare și este chiar asemănătoare cu cea de la începutul mesei sau

și o hrană duhovnicească necesară alături de rugăciunea care se face. În trecut, când mulți monahi nu știau să citească, iar cărțile erau rare și scumpe, aceste citiri erau mult mai motivate decât în prezent, când aceste citiri pot fi făcute și în chilie sau în cadrul unor sinaxe (adunări).

¹² Adică înainte de cei șase psalmi ai Utreniei (după Psalmul 33 și „Binecuvântarea Domnului peste voi...”).

¹³ Cf. Klimenko M. M., *Specificul săvârșirii Privegherilor de toată noaptea în Mănăstirile Sfântului Munte*, (l. rusă), URL: www.liturgica.sp.ru.

¹⁴ Aceleași rânduieli tipiconale și chiar însuși Tipicul savait prevede ca în cazul în care momentul împărțirii pâinii și a vinului (implicit citirea Prologului) este după miezul nopții – fie din cauza lungirii exagerate a Vecerniei Mari sau a începerii ei mai târziu – pâinea respectivă să se împartă a doua zi, odată cu anafora și să se consume imediat după aceasta. Deci hotărârea de a nu mai consuma ceva după gustarea pâinii respective nu este legată de vreo calitate a ei de a nu admite altceva după ea, ci de timpul târziu al împărțirii ei. În unele ediții ale Tipicului Sfântului Sava se stabilește însă următoarea rânduială: între 1 septembrie și 25 martie (sau Duminica Tomii, în alte locuri), pâinea binecuvântată să se mănânce la Priveghere, pentru că noaptea e lungă și slujba poate începe mult mai devreme, iar în cealaltă perioadă a anului, se împarte a doua zi la trapeză (ceea ce denaturează și mai mult sensul și rostul acestei binecuvântări a pâinii).

¹⁵ Practic fiecare rostire a rugăciunii „Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău...” la Utrenie este o imitație și în același timp o prescurtare a Litiei (doar că nu se face nici o procesiune, care în mod normal este implicită Litiei, inclusiv celei de la Vecernie). Iată de ce rugăciunea „Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău...” nu se spune la Utrenie dacă s-a făcut Litie în cadrul Vecerniei din acea zi. Bineînțeles, această imitație de Litie din cadrul Utreniei nu are nici un fel de binecuvântare a prinoaselor. Pe de altă parte, cel puțin odată pe an, în Sâmbăta Mare după Liturghie, binecuvântarea pâinilor și vinului (fără grâu și untdelemn) se face fără nici o legătură cu Litia. Toate acestea confirmă caracterul autonom al celor două elemente: Litia și binecuvântarea pâinilor (numită la greci puțin impropriu: ἀροτολασία – termen care în vechime era rezervat doar euharistiei). Deci nici noi nu trebuie să confundăm cele două elemente, dar mai ales să ne ferim de greșeala, aproape generalizată, de a numi pâinea binecuvântată (stropită sau înmuiată în vin) drept „Litie” – confuzie inacceptabilă din punct de vedere istoric și teologic.

cu cea a colivei și nimic mai mult.¹⁶ Binecuvântarea pâinii de la Litie se face în amintirea minunii înmulțirii pâinilor de către Mântuitorul Hristos. Acolo lumea “s-a săturat” și au mai rămas douăsprezece coșuri de făcămituri. Bineînțeles, nu înseamnă că și noi trebuie să mâncăm în biserică până ne săturăm, ci atât cât să nu mai fie nevoie de altceva, mai ales că și ora la care se termină Privegherea este destul de târzie. Deci, prin faptul că luăm o foarte mică bucată de această pâine binecuvântată apoi mai mâncăm ceva, pervertim sensul instituirii acestor slujbe și ajungem fie la un bigotism și formalism liturgic, fie chiar la o ignoranță și dispreț față de sensurile mistice și simbolice ale cultului. Nu putem spune că „este păcat”, dar în mod clar se pervertesc sensurile rugăciunilor și al slujbelor, lucru care, așa cum am mai spus, dă naștere la alte confuzii și greșeli.

În continuare vom prezenta rânduiala Privegherii de sâmbătă seara așa cum e prevăzută ea în Tipicul Mănăstirii Sfântul Sava (cu unele mici modificări și adaptări), la care vom adăuga mai multe comentarii pe care le considerăm utile și chiar necesare.¹⁷ Este foarte important ca studiind această rânduială, să nu uităm de trei elemente foarte importante pe care, dacă le neglijăm, riscăm să înțelegem greșit sau să nu înțelegem deloc mai multe prevederi ale acestui Tipic. Iată care sunt cele 3 elemente importante:

- Tipicul acestei Privegheri, cu tot ce implică ea în plan liturgic și duhovnicesc, a fost scris de către monahi și strict pentru monahii din mănăstirile de obște (cu un anumit număr de

¹⁶ După moartea Sf. Sava, în mănăstirea sa, odată cu ieșirea la mormântul acestuia în cadrul Litiei (de unde și obiceiul de a cânta stihurile Hramului la Litie), se mergea prin toate bisericile și paraclisele mănăstirii. Atunci când se strângea o roadă nouă, procesiunea se abătea și pe la hambarele și beciurile mănăstirii, iar la momentul potrivit, chiar acolo (nu în biserică) se binecuvântau toate produsele depozitate, mulțumind lui Dumnezeu și rugându-se pentru buna-păstrare și chiar înmulțirea lor. De regulă însă binecuvântarea pâinilor și vinului, iar mai rar și a untdelemnului, se făcea în biserică. Numărul pâinilor putea să varieze în funcție de necesități, iar grâu și chiar untdelemn, de regulă, nu se binecuvânta decât la hambar, după strângerea roadelor, la fel ca și celelalte produse (Cf. H. A. Успенский, *Чин всеобщего бдения, III*, CC. 199-200). Obiceiul de a binecuvânta anume cinci pâini și toate celelalte, indiferent de situație, este de prin sec. XIV și, mai ales odată cu Sf. Simeon al Thesalonicului, primește o interpretare simbolică care se va perpetua mai ales în parohii și catedrale, unde binecuvântarea pâinilor este lipsită de motivația practică inițială; (vezi și studiul mai modest al Pr. Prof. Ene Braniște, *Litia. Studiu comparativ al rânduiei ei în diferite liturghiere ortodoxe și manuale de tipic*, în rev. „Studii Teologice”, nr. 5-6/1956).

¹⁷ Am redat această rânduială după ediția noastră a Tipicului savait comentat (*Tipicul Sfântului Sava. Text și comentariu liturgic*, Editura „Credința Noastră” – București, 2003), care la rândul ei este o revizuire a ediției „Tipicului Sfântului Sava”, tipărit în 1816 la Iași de mitropolitul Veniamin Costache al Moldovei. Precizăm aici că această ediție de la Iași nu este tradusă din greacă (Ediția princeps – Veneția, 1527), ci din slavonă, după Ediția de la Moscova – 1695(?), care a rămas normativă până astăzi în Biserica Rusă (cu foarte puțin modificări).

călugări). El nu este valabil nici măcar pentru unele schituri sau așezăminte monahale idioritmice¹⁸ și cu atât mai puțin în parohii, unde, așa cum am mai spus, nici n-ar trebui să se săvârșească Priveghere (sau imitație de Priveghere).

- Acest tipic este prevăzut pentru cântări psaltice speciale, care nu pot fi cântate de oricine și oriunde, iar în Biserica Rusă (inclusiv în Basarabia) acestea nici nu există, de aceea și aplicarea riguroasă a Tipicului este imposibilă. Tot în această ordine de idei, Tipicul prevede ca la astfel de Privegheri mai toate elementele să se cânte, iar citirile sunt extrem de puține.
- Tipicul are în vedere și implică o anumită arhitectură a bisericii și alte elemente speciale: două strane (laterale), stasidii (scaune lângă pereții naosului și pronaosului), candelabre,¹⁹ existența eclesiarhului și a unui sau mai mulți canonarhi etc. Lipsa unui sau mai multor elemente duce la imposibilitatea săvârșirii „după Tipic” a Privegherii, iar pe plan teoretic, mai ales pentru cei care n-au văzut niciodată o astfel de slujbă, la neînțelegerea parțială sau chiar totală a Privegherii liturgice mănăstirești.

¹⁸ Așa cum am arătat și în studiul nostru de istorie a Tipicului, chiar din momentul generalizării Tipicului savait în mănăstirile athonite, pentru schituri a apărut un Tipic special, mai apropiat de tradiția studită. Și astăzi schiturile și chiliile athonite sunt scutite de îndeplinirea unor prevederi tipiconale, inclusiv din cele legate de Priveghere, punând accent mai ales pe rugăciunea isihastă („a lui Iisus”).

¹⁹ În tradiția bizantină există mai multe tipuri de candelabre. Cel mai mare și mai important este horosul, sub foră de roată, care în anumite momente ale slujbei (*Doamne strigat-am, Polieleu, Laude + Doxologia și Heruvic*) se învâрте, simbolizând hora Sfinților în jurul lui Hristos Pantocrator (pictat pe turla centrală, deasupra horosului). În mijlocul acestui horos, dar și în alte locuri ale bisericii, sunt agățate niște candelabre mai simple (mari și mici), numite la greci „polieleos”. În anumite momente din slujbă acestea sunt clătinate (chiar și cel din mijlocul horosului), creând o atmosferă mistagodică foarte profundă. Pe lângă toate aceste candelabre, bisericile mai sunt dotate cu multe alte candelabre, sfeșnice (unele care atârnă, sub formă de serafimi) etc., care sunt aprinse și stinse în momente precise din slujbă. În general, mai ales în Athos, lumina electrică nu se folosește în biserici. (Detalii despre toate acestea vezi: Ieromonah Hrisostom, *ΑΓΙΟΠΕΙΤΙΚΟΝ ΤΥΠΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΕΙΑΣ*, ΑΘΗΝΑ 1997; există și traducerea în rusă: Moscova 2002.)

CAPITOLUL 1

RÂNDUIALA VECERNIEI MICI

Sâmbăta, înainte de apusul soarelui, paracliserul merge la cel mai mare și face metanie, luând binecuvântare, apoi iese și lovește în toaca cea mică²⁰. Și frații adunându-se în pridvor²¹ preotul face începutul : *Binecuvântat este Dumnezeu nostru...*, iar citețul zice: *Amin*. Apoi: *Slavă Ție Dumnezeu nostru Slavă Ție, Împărate Ceresc..., Sfinte Dumnezeule...și, după Tatăl nostru..., Ecfonisul: Că a ta este împărăția...* Iar citețul citește **Ceasul al nouălea** după obicei. După Otpustul Ceasului,²² se intră în biserică, stând fiecare la locul lui. Preotul începe zicând: *Binecuvântat este Dumnezeu nostru...* iar citețul zice: *Veniți să ne închinăm...* (de trei ori) și Psalmul Vecerniei – 103, pe care îl citește rar și cu glas duios. După Psalm, *Slavă..., Și acum...,* apoi *Aliluia* (de trei ori). În continuare, preotul nu rostește Ectenia, ci îndată citețul spune: *Doamne miluiește* (de trei ori), *Slavă..., Și acum...* și îndată începe *Doamne, strigat-am...,* cu Stihirile pe patru²³. Și cântăm Stihirile Învierii ale glasului, trei, repetând-o pe prima, *Slavă...Și acum...* a Născătoarei; apoi cel mai mare citește: *Lumină lină,* Prochimenul: *Domnul S-a împărășit...,* cu Stihul: *Îmbrăcatu-S-a Domnul întru putere și S-a încins...* și iarăși se cântă Prochimenul: *Domnul S-a împărășit.*²⁴ Apoi se pune rugăciunea: *Învrednicește-ne Doamne...* și îndată cântăm Stihovna: o Stihiră a Învierii și apoi alte trei Stihiri ale Născătoarei de Dumnezeu, cu stihurile lor, *Slavă..., Și acum...* a Născătoarei. Se rostește *Acum slobozește..., Sfinte Dumnezeule...* și celelalte, iar după *Tatăl nostru...,* spunem Troparul Învierii: *Slavă... Și*

²⁰ Toaca simbolizează, după Sfântul Teodor Studitul, „chemarea îngerului lui Dumnezeu”, iar după Sofronie al Ierusalimului (PG 98, 385B) și Gherman al Constantinopolului ea reprezintă trâmbița eshatologică sau alarma care cheamă la război împotriva dușmanilor nevăzuți. O tradiție athonită spune însă că toaca reprezintă lemnul lovit de Noe pentru a aduna în corabie (simbol al Bisericii) toate vietățile lumii înainte de potop (cf. Ieromonah Makarios Simonopetritul, *Triodul explicat*, Ed. Deisis, Sibiu, 2000, n. 12, p.462).

²¹ Vechile Rânduieli prevăd ca Ceasul IX, Pavcernița și Miezonoptica să se citească în pridvor (endonarthex), tradiție care se respectă și în prezent în Athos. Rânduielile mai noi prevăd săvârșirea acestor Laude mici în biserică, preotul dând binecuvântarea de început din fața Sfintelor Uși.

²² Dacă Ceasul IX se face în biserică, nu se mai face Otpust, ci se dă imediat binecuvântarea pentru Vecernia mică: *Binecuvântat este Dumnezeu nostru...*

²³ Se trece direct la stihul *Din straja dimineții...*, fără celelalte stihuri care îl preced pe cel numit, adică stihurile de la *Pune doamne pază gurii mele...* și până la *Pentru numele Tău...*, se suprimă.

²⁴ Spre deosebire de Vecernia mare unde acest Prochimen are trei stihuri, la Vecernia mică se pune doar primul dintre ele, deși unii le pun și aici pe toate. Tipicul (și Ceaslovul) prevede ca acest Prochimen să fie cântat totdeauna pe glasul al VI-lea, nu pe glasul de rând, așa cum apare în unele Anastasimatare. Traducerea corectă a textului este cea la forma reflexivă: *S-a împărășit...* Textul se referă la faptul că Dumnezeu singur are și Își dă puterea de a Împărăși, adică „Se împărășește” = Se face pe Sine Însuși Împărat; are Împărăția de la Sine Însuși, nu de la altcineva.

acum... a Născătoarei, după aceasta preotul spune Ectenia întreită specială²⁵ cu Ecfonisul: Că milostiv și iubitor de oameni ... Apoi Slavă Ție Hristoase Dumnezeuul nostru, Slavă Ție... și face Otpustul mic.

Urmează cina²⁶ la care se zice mai întâi rugăciunea *Mânca-vor săracii..., Slavă... Și acum... Domne miluiește* (de trei ori), *Părinte, binecuvântează*. Iar preotul binecuvântează masa și noi mâncăm puțin ca să nu ne îngreuiem pentru Priveghere. Iar după mâncare zicem *Slavă..., Și acum... și Rugăciunea: Făcutu-s-a pânțelele tău masă sfântă..., Ceea ce ești mai cinstită...,* apoi se spune rugăciunea: *Veselitu-ne-ai pe noi Doamne..., Slavă... Și acum..., Doamne miluiește* (de trei ori) *Părinte, binecuvântează*, iar preotul spune: *Cu noi este Dumnezeu....*²⁷

După aceea mergem toți la chilii liniștindu-ne fiecare și așteptând vremea de toacă pentru Privegherea mare.²⁸

²⁵ Cea de la Utrenie de după Psalmii 19 și 20.

²⁶ După aceasta nu se mai mănâncă până a doua zi, ci doar în cadrul Privegherii se mănâncă pâine și vin din cele ce s-au binecuvântat.

²⁷ În unele Mănăstiri Athonite, imediat după cină (sau după Vecernia mică) se face și Pavecernița mică, dar aici nu este menționată, probabil pentru faptul că trebuie făcută la chilie, nu de obște. Dacă totuși ea se face de obște, întrucât urmează slujba de Priveghere, Tipicul Mănăstirii Dionisiu prevede să se lase rugăciunea *Și ne dă nouă Stăpâne celor ce mergem spre somn...*, pentru că nu corespunde momentului.

²⁸ Mulți Sfinți Părinți recomandă pentru acest moment evitarea discuțiilor între frați. Unele Rânduiele sunt foarte dure în acest sens. Se rânduieste, de exemplu, ca monahii să nu discute între ei niciodată între ceasul VI și IX, adică între masa de prânz și Vecernie, dar mai ales după Pavecerniță. Monahii trebuie să lucreze doar în prima parte a zilei și nu mai mult de șase ore. În restul timpului, ei trebuie să citească din Sfânta Scriptură și din Sfinții Părinți, dar mai ales să se roage (Cf. Ieromonah Makarios Simonopetrul, *Triodul explicat*, p. 204).

CAPITOLUL 2

RÂNDUIALA PRIVEGHERII DE SÂMBĂTĂ SEARA²⁹

La puțin timp după apusul soarelui, paracliserul merge și face metanie la cel mai mare, apoi bate clopotul cel mare și toaca cea mare, fără să se grăbească și spunând în gând: *Fericiți cei fără de prihană...*³⁰ sau Psalmul 50 de 12 ori. După aceea intră și aprinde candelile și pregătește cădelnița. Apoi iarăși iese și bate toate clopotele, apoi întorcându-se în biserică aprinde o lumânare în sfeșnic și pune sfeșnicul în preajma Sfintelor Uși. Apoi face metanie preotului care este de rând, iar preotul merge și face metanie la cel mai mare, înaintea Sfintelor Uși și apoi la amândouă stranele, câte o închinăciune, iar frații stau toți în strane (stasidii / scaune).

Și intrând în Sfântul Altar, preotul care urmează să slujească pune epitrahilul pe grumaz, sărutând crucea care este deasupra lui, deschide Sfintele Uși și luând cădelnița și stând înaintea Sfintei Mese pune tămâie și zice rugăciunea tămâii, în taină. Și așa cădește Sfânta Masă în chipul crucii de jur împrejur și tot Altarul. Iar paracliserul³¹ luând sfeșnicul pus în mijlocul bisericii în dreptul Sfintelor uși, zice cu glas mare: *Sculați-vă!*³² ținând în mâini sfeșnicul cu făclia aprinsă. Și toți se ridică, și ieșind preotul printre Sfintele Uși, face cruce cu cădelnița înaintea Sfintelor Uși apoi cădește în părți și la toate Sfintele Icoane după rânduială. După aceasta îi cădește pe cei mai mari și amândouă stranele, paracliserul mergând cu sfeșnicul înaintea lui. Iar când preotul face cruce cu cădelnița se închină puțin și se închină și paracliserul, apoi ies în pridvor, cădind după rânduială pe frați. Întorcându-se iarăși în biserică și stând în mijlocul ei, însemnează cu cădelnița în chipul crucii, cădind către răsărit și

²⁹ În general, chiar în Sfântul Munte, există două tipuri de priveghere: **a)** una **obișnuită**, care se pune la Praznice și ține 5-7 ore (scurtată la noi până la 3-4 ore sau și mai puțin); și **b)** **Privegherea de toată noaptea**, care se face doar de câteva ori pe an (de obicei numai la hramuri) și care se face unită cu Liturghia, și ține 11-14 ore. Diferența dintre aceste Privegheri constă în selectarea unor cântări (psaltice) diferite, dar și în respectarea rânduielilor de citire a prolegomenelor („Cuvinte de folos duhovnicesc”) în diferite momente ale Slujbei. Uneori doar Anixandarele (sfârșitul Psalmului 103) se poate cânta mai mult de o oră, iar Psalmii 134 și 135 de la Polieleu chiar și 2 ore. Se cântă foarte pe larg stihirile, Troparele de la binecuvântarea pâinilor, Canoanele și Doxologia, apoi și cântările Liturghiei.

³⁰ Psalmul 118 (Catisma a 17-a).

³¹ Dacă este monah – cu mantia și cu capul descoperit. În Athos, de cele mai multe ori, monahii scot doar kukulia (acel „voal” de pe cap), dar nu și potcapul.

³² Până la Ectenia mică care se zice înainte de *Doamne strigat-am...*, Tipicul nu implică diaconul în vreun gest sau cerere rostită. În prezent însă, mai ales când Privegherea este făcută de Arhiepiscop, acest îndemn: *Sculați-vă!* – îl rostește diaconul.

rostind cu glas mare: *Doamne, binecuvântează!* Și îndată cădește icoana Mântuitorului Hristos și a Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu și pe cel mai mare la locul lui și intrând preotul în Sfântul Altar și stând înaintea Sfintei Mese însemnează cu cădelnița de trei ori. După aceasta zice cu glas mare: *Slavă Sfintei și celei de o ființă și de viață făcătoarei și nedespărțitei Treimi, totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor. Strana: Amin.*³³

Și începe cel mai mare sau eclesiarhul zicând: *Amin. Veniți să ne închinăm Împăratului nostru Dumnezeu, încet și cu glas lin. Apoi a doua oară puțin mai tare: Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos, Împăratul nostru Dumnezeu, iar a treia oară, cu glas și mai înalt, zicând: Veniți să ne închinăm și să cădem la Însuși Hristos, Împăratul și Dumnezeul nostru. Apoi deosebit zice: Veniți să ne închinăm și să cădem înaintea Lui. Și îndată începe Psalmul 103 cu Anixandarele obișnuite.*³⁴ Iar preotul iese în fața Sfintelor Uși cu epitrahilul³⁵ și, stând cu

³³ Această binecuvântare (*Slavă Sfintei...*), este de fapt binecuvântarea de la începutul Utreniei, dar se rostește aici ca început al Vecerniei Mari și a Utreniei deodată, pentru că Utrenia nu va mai avea altă binecuvântare. Atunci când însă, Slujba Privegherii începe cu binecuvântarea mică a Vecerniei: *Binecuvântat este Dumnezeu nostru...*, reiese că Utrenia va fi făcută fără binecuvântarea specifică ei și va fi secătuită de multe simbolisme legate de această Laudă și cel mai important: descoperirea lui Dumnezeu ca Treime. Folosind acum această binecuvântare de la Utrenie, nu înseamnă că "lipsim" Vecernia de binecuvântarea caracteristică ei, pentru că Vecernia Mare nu este decât o continuare sau o repetare într-o formă mai solemnă a Vecerniei Mici care a avut deja o binecuvântare mică.

De fapt aceste confuzii apar acolo unde se face Priveghere imediat după Ceasul IX, fără Vecernie Mică. Este adevărat că, mai ales la Mănăstirile de oraș sau Catedrale nu prea sunt condiții de a face și Vecernie Mică, unii considerându-o chiar inutilă. În cazul acesta, pentru a păstra „duhul, nu litera” Tipicului, recomandăm următoarea rânduială: după Ceasul IX se dă binecuvântarea specifică Vecerniei și se continuă Vecernia Mare după Obicei. După stihul *Bogații au sărăcit...* (de trei ori), protosul zice: *Binecuvântarea Domnului peste voi...*, strana cântă *Amin* și imnul deja tradițional: *Stăpână, Stăpână, primește rugăciunea...* sau un alt imn (tradițional, dar și scurt), pentru ca preotul (preoții) să reușească să intre în Altar. Desigur se poate citi și un Cuvânt, așa cum vom vedea că recomandă mai departe Tipicul. Protosul ia imediat cădelnița și zice din fața Sfintei Mese cădind cruciș: *Slavă Sfintei și celei de o ființă...*, urmând în continuare obișnuința Psalmi ai Utreniei. În vechime aici se făcea o pauză și mai mare rezervată citirilor din Sfânta Scriptură, lucru care îl recomandăm și acum. Deci nu poate fi vorba de o nesincronizare a gesturilor sau formulelor liturgice.

Deși această rânduială nu este întâlnită undeva, ea se impune în aceste noi condiții liturgice, fără a se încălca propriu zis vreo rânduială. Avantajul mare însă în păstrarea celor două binecuvântări pentru cele două Laude este că "se conservă" înțelesul mistagogic al Laudelor, fără a atenta (prea mult) la forma exterioară a cultului. Acolo unde se face Priveghere fără a se face și Vecernia Mică, această rânduială este aproape singura soluție.

³⁴ În Biserica Rusă a dispărut practica de a cânta Anixandarele încă din sec. XVI. În prezent ei cântă anumite versete selectate (6 sau 8) din Ps. 103 în timpul cărora preotul, îmbrăcat cu epitrahil și felon, precedat de un diacon cu lumânare, face căderea mare a bisericii. Deci ei nu păstrează nimic din forma bizantină de început a Privegherii. Nici psalmul nu este cântat (sau citit) integral, pentru că s-a citit o dată la Vecernia Mică, dar nici Rugăciunile Luminilor nu se mai citesc, întrucât și acestea s-au citit, mai ales că preotul este ocupat cu căderea bisericii (pe care nu o face înainte de binecuvântare, așa cum prevede Tipicul).

³⁵ Ieromonahii – și cu mantia. Canonul 27 al Sf. Nichifor Mărturisitorul prevede ca "monahul prezbiter" să săvârșească și Sf. Liturghie cu mantie. În prezent, în BOR se obișnuiește ca doar Laudele să fie făcute cu mantie de către preotul slujitor, iar ceilalți să poarte doar rasa și camilafca. În mănăstirile rusești toți monahii sunt obligați să vină la toate slujbele cu mantie. Ceilalți, inclusiv la Athos, obișnuiesc să aibă mantia doar atunci când citesc Psaltirea și Apostolul sau slujesc în calitate de canonarhi. Românii, nemaivorbind de ruși, iau mantia și atunci când se împărtășesc.

capul descoperit, citește Rugăciunile Luminilor³⁶. Iar după sfârșitul Psalmului zice Ectenia mare: *Cu pace Domnului să ne rugăm...*, cu Ecfonisul: *Că Ție se cuvine...*, *Amin* și cântăm din Psaltire Catisma întâi: *Fericit bărbatul...*,³⁷ în trei stări, după sfârșitul fiecăreia zicându-se Ectenia mică cu Ecfonisul din Liturghier. Iar în timpul stării a treia, diaconul iese din strană și punând metanie la cel mai mare intră în Sfântul Altar și luând Stiharul și Orarul³⁸, ia binecuvântare de la preot și sărutând dreapta lui, se îmbracă și zice cea de a treia Ectenie mică. Iar după Ecfonis, canonarhul face metanie și anunță glasul Octoihului,³⁹ iar noi începem: *Doamne strigat-am...*, pe glasul anunțat. Și când încep a cânta *Să se îndrepteze...*, atunci preotul sau diaconul face căderea mare după cum este obiceiul, și întorcându-se, pune cădelnița la locul ei și făcând închinăciune la cel mai mare, vine și el în strană. Iar noi punem zece Stihiri, începând cu *Scoate din temniță sufletul meu...* și cântăm Stihirile Învierii 3 și Răsăritului 4, apoi trei ale Sfântului din Minei; *Slavă...* a Sfântului (dacă are, iar dacă nu are, *Slavă...*) *Și acum...* Dogmatica glasului de rând. La stihul: *Că s-a întărit mila Lui peste noi...*, preotul face metanie celui mai mare și intrând în Sfântul Altar se îmbracă în felon⁴⁰, iar când la strană se cânta *Slavă...*, deschide Sfintele Uși, începând Intrarea cu cădelnița.⁴¹ Înainte merg doi paracliseri (sau unul singur) cu sfeșnice aprinse, apoi diaconul ținând cădelnița, iar după dânsul preotul îmbrăcat în felon. Preotul se oprește în mijlocul bisericii în dreptul Sfintelor Uși, iar diaconul stă de-a dreapta preotului puțin mai deoparte și plecându-se, ține orarul cu trei degete ale mâinii drepte, și zice încet: *Domnului să ne rugăm*. Iar preotul în taină zice

³⁶ Unele rânduieli athonite, atunci când se referă la Privegherile mari (cu cântări interpretate pe larg), menționează ca moment pentru începutul citirii acestor Rugăciuni stihul: *Toate cu înțelepciune le-ai făcut...*

³⁷ De obicei, la starea întâi se cântă numai 6 stihuri alese, cele intermediare citindu-se sau chiar lăsându-se. Celelalte două stări se cântă antifonic sau se citesc obișnuit, cu Ectenie mică între ele. Vechiul Tipic prevedea ca *Fericitul bărbatul...* să se cânte (numai) pe glasul VIII. Astăzi nu se mai ține cont de această prevedere, cântându-se pe mai multe glasuri: 1, 3, 5 și 8.

³⁸ În Biserica Rusă, contrar rânduielilor generale și logicii, diaconul și preoții îmbracă de fiecare dată și mânecutele.

³⁹ În trecut canonarhul era singurul care știa, iar uneori prestabielea singur, glasul după care trebuia să se cânte. Astăzi acest lucru este mult mai simplu încât însăși funcția de canonarh nu mai este actuală, chiar dacă această slujire, cu tot ce implică ea, se mai păstrează în Grecia și în marile mănăstiri din Rusia. Și în trecut canonarhi existau numai la bisericile și mănăstirile foarte mari.

⁴⁰ După Tipicul Mănăstirii Filotheu din Sfântul Munte, intrarea clericilor în Altar se face abia când începe la strană *Slava...* Până atunci toți cântă la strană sau stau simplu în biserică.

⁴¹ Termen slavonesc „Vohod” (folosit de obicei) este în original “vhod” și înseamnă intrare. Românescul “vohod” se pare însă că vine de la slavonescul “vâhod” care înseamnă ieșire. Practic nu este vreo greșală întrucât același gest liturgic este și intrare și ieșire, depinde de unde privim: din Altar sau din naos. Teoretic însă, gestul se vrea a fi doar intrare, după cum arată și rugăciunea pusă în taină de preot în acel moment.

rugăciunea: *Seara și dimineața și la amiazăzi...*,⁴² iar după rugăciune, diaconul ridicându-și capul și arătând către răsărit, zice către preot: *Binecuvântează, Părinte, Sfânta intrare*, iar preotul binecuvântând spre răsărit zice: *Binecuvântată este intrarea Sfinților tăi Doamne...*, iar diaconul merge și cădește Sfintele Icoane, stranele apoi revine la locul unde stătea mai înainte, așteptând sfârșitul Stihirii. Și sfârșindu-se Stihira merge diaconul pe solee și cădind cruciș zice: *Înțelepciune drepti!* iar noi cântăm imnul *Lumină lină...* Diaconul intră în Sfântul Altar și cădește Sfânta Masă, și spre preot atunci când intră în Altar.⁴³ Iar după ce se termină de cântat imnul *Lumină lină...*, diaconul zice: *Să luăm aminte!*, iar preotul: *Pace tuturor!*⁴⁴ Și iarăși diaconul: *Înțelepciune. Să luăm aminte!*, iar canonarul făcând metanie la cel mai mare spune Prochimenul și Stihurile lui.⁴⁵ Iar stranele cântă pe rând Prochimenul: *Domnul S-a împărat întru podoabă s-a îmbrăcat* (de 4 ori). Iar canonarul stă în mijlocul bisericii așteptând sfârșitul Prochimenului și făcând închinăciune, se duce la locul său. După aceasta iese diaconul și stând în mijlocul bisericii zice Ectenia: *Să zicem toți din tot sufletul...* cu Ecfonisul: *Că milostiv și iubitor de oameni...* iar după Ecfonis, cel mai mare sau cel rânduie zice: *Învrednicește-ne Doamne...*, iar diaconul și întreg poporul face trei închinăciuni⁴⁶ după care urmează Ectenia: *Să plinim rugăciunile noastre...* cu Ecfonisul, apoi *Pace tuturor!* Iar diaconul spune: *Capetele noastre Domnului să le plecăm.* Preotul zice rugăciunea în taină și Ecfonisul: *Fie stăpânirea împărăției tale...*, iar Strana începe Stihurile Litiei. Iar preotul, fiind îmbrăcat în

⁴² Este și logic ca această rugăciune să fie rostită în fața Sfintelor Uși, imediat înainte de Intrare, dar nu în Altar, cu mult înainte de Intrare (și chiar de ieșire) sau abia după Intrare. Bineînțeles aceasta presupune ca rugăciunea să fie știută pe de rost. Același lucru este valabil și pentru Intrarea Mică de la Liturghie.

⁴³ În Tipikonul de la Iași, 1816, este descris un ritual neîntâlnit în ritul bizantin, ci numai în cel slav și anume: sărutarea „icoanelor împărătești” la intrarea în altar. La ruși Procesiunile (ieșiri-intrări) nu se fac prin mijlocul bisericii, ci numai pe solee, iar atunci când preotul intră în altar, sărută Icoana Mântuitorului de pe catapeteasmă (sau o iconiță mică atașată pe stâlpul Sfintelor Uși), se întoarce spre apus, binecuvântând intrarea în Altar a paracliserului (care este în mijlocul bisericii sau chiar în apropierea soleii), sărută apoi și icoana Maicii Domnului și abia după aceea intră și el în Altar, sărută Sfânta Masa apoi merge spre Scaunul de Sus.

⁴⁴ Grecii au înlăturat urarea „Pace tuturor” din acest moment al Vecerniei și chiar de la Liturghie, înainte de Apostol (având doar înainte de Evanghelie, deși inițial era invers). După cum arată studiul izvoarelor, acest lucru s-a întâmplat prin sec. XV-XVI.

⁴⁵ În Biserica Rusă rolul canonarului a fost luat nu de cântăreț (ca la greci sau români), ci de diacon sau chiar preot. Deci diaconul sau preotul va spune prochimenul și stihurile lui, nu doar aici, ci și în alte momente.

⁴⁶ În Postul Mare, peste săptămână (nu și duminică), în locul acestor închinăciuni se fac trei metanii. Rânduiala nu este descrisă în toate edițiile Tipicului.

felon,⁴⁷ iese pe ușa de miazănoapte, având înaintea doi paracliseri cu două sfeșnice și diaconul cu cădelnița, iar cântăreții merg în urma lor cântând Stihirile Hramului (sau ale Praznicului sau Sfântului, dacă are), ieșind toți în pridvor.⁴⁸ Și acolo cădește diaconul Sfintele Icoane și pe cel mai mare și stranele după rânduială. Iar la sfârșitul Stihirilor, zice cu glas tare rugăciunea: *Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău...* până la sfârșit, iar strana spune: *Doamne miluiește* de 40 de ori. Apoi diaconul spune celelalte cereri, iar strana răspunde la fiecare: *Doamne miluiește* de 3 de ori,⁴⁹ apoi Ecfonisul. Strana răspunde: *Amin*. Preotul zice: *Pace tuturor*, iar diaconul: *Capetele noastre Domnului să le plecăm*, și plecându-și toți capetele preotul se întoarce cu fața spre apus și zice cu glas mare: *Stăpâne mult milostive...*⁵⁰ (cu capul descoperit), iar după sfârșitul rugăciunii noi spunem: *Amin!*

În timp ce se fac acestea afară, paracliserul sau alt frate pune tetrapodul cel mic în mijlocul bisericii și pe dânsul pune un vas cu grâu și cinci pâini; în partea dreaptă un vas mic cu ulei, iar în stânga un vas cu vin.⁵¹

Noi însă, intrând în biserică cântăm Stihovna Învierii cu Stihurile respective. Iar citeții merg cu sfeșnicele și le pun de amândouă părțile tetrapodului din mijlocul bisericii. Și după sfârșitul Stihovnei, zice cel mai mare: *Acum slobozește...* și citețul: *Sfinte Dumnezeule...* și celelalte. După *Tatăl nostru...*, Ecfonisul *Că a ta este împărăția...* apoi troparul: *Născătoare de*

⁴⁷ În Biserica Rusă, mai ales în mănăstiri, se obișnuiește ca preoții să iasă fără feloane, ci doar cu epitrahil și mânecute, iar ieromonahii și cu mantie. Unii chiar consideră că în cazul ieromonahilor mantia înlocuiește felonul, ceea ce este total greșit. Felonul este un veșmânt preoțesc, iar mantia – o haină călugărească purtată și de monahii simpli (nehirotoniți).

⁴⁸ În multe lăcașe din BOR, la Litie nu se mai iese în pridvor. Este o rânduială inadmisibilă, pentru că în felul acesta se trece cu vederea întregul simbolism al Litiei (transmis nouă de Sfântul Simeon al Tesalonicului). Ieșirea în pridvor îl preînchipuie pe omul căzut care, fiind alungat din rai (Biserică-biserică), cere mila lui Dumnezeu așa cum o făcea vameșul – stând doar la ușa bisericii. De fapt, aceasta și este Litia – rugăciunea insistentă, reflectată în indicația de a rosti de mai multe ori cererea „Doamne miluiește”. Litia (sau Litania) este o slujbă care se făcea înainte chiar în afara bisericii, pe dealuri, și are un scop penitențial, cerându-se ajutorul lui Dumnezeu în caz de „cutremur, potop, foc, sabie, năvălirea altor neamuri...” etc.

⁴⁹ Tipicul athonit rânduiesc pentru perioada iernii, când nopțile sunt mai lungi, să se cânte la prima cerere *Doamne miluiește* de 40 de ori, iar al celelalte numai de câte trei ori. Vara însă, când nopțile sunt scurte, la toate cererile se răspunde doar de trei ori. Noile Liturghiere românești prevăd pentru toate cererile *Doamne miluiește* doar de trei ori.

⁵⁰ La origine, această Rugăciune era identică cu cea de la sfârșitul Pavcerniței mari în care sunt pomenite doar categoriile de Sfinți, nu și numele lor. Ar fi corect să se revină la vechea formă a rugăciunii atât pentru a nu repeta aceeași listă de Sfinți care a fost citită puțin mai înainte, cât mai ales pentru a scoate în evidență cererile acestei rugăciuni: *bineprimită fă rugăciunea noastră, acoperă-ne pe noi...*, etc.

⁵¹ În majoritatea Bisericilor există niște obiecte speciale numite (impropriu) „litier” și toate prinoasele se pun pe acest litier, fără să fie nevoie de mai multe vase.

Dumnezeu Fecioară (de trei ori).⁵² Atunci preotul luând cădelnița face de trei ori căderea în jurul mesei, iar diaconul stă în partea opusă având o lumânare aprinsă în mână.⁵³ După cădere, diaconul zice: *Domnului să ne rugăm*, apoi protosul zice rugăciunea: *Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru...* și ridicând o pâine însemnează cu ea pe celelalte pâini. Iar când zice: *Însuți binecuvântează...*, arată cu mâna dreaptă spre pâini, asemenea spre vin și spre untdelemn. După *Amin*, cântăm: *Fie numele Domnului...* (de trei ori) apoi citim Psalmul 33: *Bine-voi cuvânta pe Domnul...* până la Stihul: *Bogații au sărăcit...* care se cântă de trei ori. Preotul merge și stă înaintea Sfintelor Uși, cu fața spre apus, și zice: *Binecuvântarea Domnului peste voi...*, citețul răspunzând: *Amin!* Preotul spune apoi: *Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri...* și se dezbracă împreună cu diaconul de veșminte și ies și se așează fiecare la locul lui, la strană începând citirea Prologului.

ÎNSEMNĂRI: din Duminica Sfintelor Paști și până la Duminica Tuturor Sfinților, după binecuvântarea pâinilor și în timp ce se împart acestea, se citesc din Faptele Sfinților Apostoli, iar în celelalte duminici de peste an, se citesc cele șapte Epistole Sobornicești ale Sfinților Apostoli, cele paisprezece Epistole ale Sfântului Apostol Pavel și Apocalipsa Sfântului Ioan Evanghelistul.⁵⁴

În timpul citirii Prologului, în mare liniște, eclesiarhul ajutat de paracliser împarte pâinea înmuiată în vin, din cele ce s-au binecuvântat.⁵⁵ Iar după acesta nimeni să nu îndrăznească a gusta ceva, pentru că urmează Împărtășirea cu Preacuratele ale lui Hristos Taine.⁵⁶

⁵² În Biserica Rusă, înainte de cântarea întreită a troparului, unul din diaconi sau din preoți (sau chiar 2 ipodiaconi / paracliseri) deschid Sfintele Uși, urmând ca după „Fie numele Domnului...” preoții, iar în unele locuri doar protosul, să intre prin Sfintele Uși (chiar și neavând felon). Aceasta este o particularitate locală, întâlnită și în Basarabia, necunoscută de celelalte Biserici Ortodoxe.

⁵³ Această cădere împrumută din fastul prevăzut de Tipic pentru căderea de la Heruvic. Curios însă că, după Tipicul din 1816, căderea trebuia să o facă diaconul. Este clar o influență slavă, întrucât la ruși chiar și la Heruvic cădește diaconul. Noi am urmat aici Tipicul grecesc.

⁵⁴ Este aproape o urgență reintroducerea citirii din Sfânta Scriptură și în special din Noul Testament în contextul în care rânduiala în curs a citirii din Apostol și Evanghelie nu oferă majorității credincioșilor (care vin doar în duminici și sărbători), decât un număr mic și fix de pericope biblice, pe când celelalte sunt aproape necunoscute, deși au aceeași valoare. Acest sistem elaborat în sec. XI-XIV este relativ bun doar atunci când se slujește zilnic și prin urmare și se citește zilnic din Sfânta Scriptură. Pentru parohii el este valabil doar parțial. Până la fixarea unui sistem mai bun (sau revizuirea acestuia) recomandăm ca la parohie pe lângă Apostolul și Evanghelia Duminicii, în cazul când nu este un Sfânt cu Polieleu, să se pună ca a doua pericopă (la Liturghie) și un alt text mai relevant, din cele care sunt în Săptămâna ce urmează sau care a trecut. Chiar predica poate fi axată pe una din aceste pericope alese. Nu este nici o greșeală în această adăugire dacă mai ales nu se renunță nici la pericopa stabilită de Calendar.

⁵⁵ Despre rostul binecuvântării și împărțirii pâinii și vinului a se vedea în *Introducere*.

⁵⁶ Deși se vorbește despre împărțirea pâinii, Tipicul nu vorbește nimic de miruire (de fapt – *ungere cu ulei sfințit*, căci miruirea este legată de Sfântul și Marele Mir). Într-alt loc, la Privegherea din 8 septembrie, acest Tipic prevede ca miruirea să se facă în timpul Laudelor, iar la Privegherile unor Sfinți se face aluzie la sfârșitul Privegherii, înainte de ieșire. În Biserica Rusă miruirea se face odată cu închinarea la Sfânta Evanghelie, în timpul Canoanelor. Întrucât Privegherea este mult

După citirea Prologului, iese paracliserul și trage toate clopotele.

Apoi sculându-se cel mai mare zice: *Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...* (de trei ori), *Doamne, buzele mele vei deschide...* (de două ori) și cei șase Psalmi cu glas încet și lin. După primii trei Psalmi preotul, în epitrahil citește Rugăciunile Utreniei, stând înaintea Sfintelor Uși cu capul descoperit⁵⁷. Iar după sfârșitul celor șase Psalmi spune Ectenia mare: *Cu pace Domnului să ne rugăm*. Și după Ecfonisul Ecteniei merge și stă la locul său,⁵⁸ iar canonarhul care a spus și Prochimenul de seară, făcând metanie la cel mai mare, zice: *Dumnezeu este Domnul* cu Stihurile lui⁵⁹, pe glasul cel ce va fi de rând, și cântăm Troparele: al Învierii (de două ori), *Slavă...* al Sfântului..., *Și acum...* al Născătoarei Învierii pe glasul Troparului Sfântului.⁶⁰ Și îndată strana zice: *Doamne miluiește* (de trei ori), *Slavă...* iar citețul: *Și acum...* apoi citește Catisma: *Mărturisi-mă-voi Ție, Doamne, cu toată inima mea...* și după sfârșitul fiecărei Catisme – Ectenia mică și Ecfonisul după obicei⁶¹. Și cântam primul rând de Sedelne ale Învierii după care citim din Tâlcuirea Evangheliei⁶². Apoi cealaltă Catismă și Sedealna a doua, apoi cântăm pe glasul 5 Psalmul 118: *Fericiți cei fără prihană...*,⁶³ la care preotul face

scurtată, iar Prolog nu se citește, împărțirea pâinii și vinului se face tot la Canoane, odată cu sărutarea Evangheliei și ungerea cu ulei sfințit. Nu vedem nici o greșală în această practică rusească.

⁵⁷ Tipicul Mănăstirii Grigoriu prevede ca aceste rugăciuni să fie citite în fața icoanei Mântuitorului de pe catapeteasmă, nu în fața Sfintelor Uși. În cazul acesta, gestul își pierde simbolismul dat de Sfântul Simeon al Thesalonicului care vede în aceasta - plângerea lui Adam la porțile Raiului.

⁵⁸ Aici se are în vedere locul din strană, căci preotul, după unele rânduieli, nu trebuie să mai intre în Altar, ci agățând epitrahilul într-un cuier special de lângă Sfintele Uși, se retrage, iar la timpul potrivit va zice Ectenia Mică tot din acest loc, nu din Altar, cum se obișnuiește acum. Scopul acestei rânduieli este de a nu intra în Sfântul Altar din considerentul că nu este o nevoie absolută, preferându-se un loc în strană.

⁵⁹ După Tipicul de la Messina (sec. XII), aceste stihuri trebuie zise de preot sau diacon, nu de canonarh. Această practică se respectă și astăzi în Biserica Rusă, inclusiv în cazul Prochimenului Vecerniei și Utreniei (nu și cel de la Apostol).

⁶⁰ Dacă se întâmplă să fie două Tropare de Sfinți, atunci Troparul Învierii se pune o singură dată, urmează Troparul primului Sfânt, *Slavă...*, Troparul celui de-al doilea Sfânt, *Și acum...*, al Născătoarei.

Dacă va fi în perioada de dinaintea sau de după un Praznic Împărătesc sau al Maicii Domnului, la *Și acum...*, se pune Troparul Praznicului (sau al Înaintepăznuirii).

⁶¹ După cum am spus și mai sus, Tipicul prevede ca Ectenia mică să fie rostită de preot (nu de diacon) din fața Sfintelor Uși, ceea ce nu se respectă, pentru că sensul acestei prevederi este de-a dreptul neclar.

⁶² Este vorba de citirea din *Comentariile* Sfântului Ioan Gură de Aur și Teofilact al Bulgariei la cărțile Sfintei. Aceste citiri se făceau nu numai în momentul acesta, ci și după Polieleu, și după Cântarea a treia a Canoanelor. Desigur ele se făceau și pentru faptul că monahii nu dispuneau în particular de aceste scrieri (unii neștiind chiar să citească), dar și pentru a lungi Privegherile de toată noaptea, pentru a putea începe Liturgia după răsăritul soarelui. Cu toate acestea, unele scrieri patristice își găsesc și astăzi rostul în cult, mai ales cele exegetice, pentru că se face prea puțin studiu biblic în Bisericile noastre, și nu este normal. Din păcate Tipicul nu reglementează o ordine a prologomenelor patristice și nici măcar lungimea citirilor, dar aceasta dă mai multe libertate de alegere mai potrivită a Prologului.

⁶³ Cântarea acestui Psalm constituie unul dintre cel mai vechi și mai importante momente ale Slujbei de dimineață. Este menționat de aproape toate Tipicurile la Utrenia duminicală, inclusiv de *Tipicul Sfintei Sofii*, iar la Studion, se cânta sâmbăta după aceeași rânduială. Psalmul era împărțit în trei stări: după fiecare stih al primei stări se cânta acrostihul *Binecuvântat ești*

cădere și îndată Troparele: *Soborul îngeresc...*, Ipacoí al glasului apoi „Antifoanele treptelor”⁶⁴ după glasul de rând, în timpul cărora paraclisierul bate clopotele. Iar după Antifoane diaconul zice: *Să luăm aminte; Înțelepciune!* iar canonicul spune Prochimenul glasului. Și după sfârșitul Prochimenului diaconul zice: *Domnului să ne rugăm.* Preotul spune: *Că Sfânt ești Dumnezeuul nostru...* iar strana răspunde: *Amin.* Apoi diaconul zice: *Toată suflarea să laude pe Domnul* cu stihurile din Liturghier, după care: *Și pentru ca să ne învrednicim noi a asculta Sfânta Evanghelie, pe Domnul Dumnezeuul nostru să-L rugăm.* Strana răspunde: *Doamne miluiește* (de trei ori). Diaconul spune: *Cu înțelepciune drepti să ascultăm Sfânta Evanghelie,* preotul zice : *Pace tuturor!* iar strana răspunde : *Și duhului tău.* După acestea preotul numește evanghelistul de la care se va citi Evanghelia. Strana zice: *Slavă Ție Doamne, Slavă Ție!* Diaconul zice: *Să luăm aminte!* și citește preotul Evanghelia Învierii de rând (una din cele unsprezece)⁶⁵. După Evanghelie strana iarăși zice: *Slavă Ție Doamne, Slavă Ție!* După aceasta zice: *Învierea lui*

Doamne, Aliluia; după stihurile stării a doua: *Binecuvântat ești Doamne, învață-ne îndreptările Tale,* iar după stihurile stării a treia, se cânta ca și la prima stare: *Binecuvântat ești Doamne, Aliluia.* Astăzi a dispărut regula cântării acestui Psalm sau măcar a unor stihuri alese. Rare locuri unde acest Psalmul se citește, dar de fapt el trebuie cântat pe melodia *Binecuvântărilor* și este un corespondent al Polieleului *Robii Domnului...* (Ps. 134 și 135), care nu se pune decât la marele sărbători și în perioada: 21 septembrie - 20 decembrie; 14 ianuarie - Duminica lăsatului sec de brânză. În Duminicile Fiului Risipitor, a lăsatului sec de carne și cea a lăsatului sec de brânză, după Polieleu se adaugă și Ps.136 *La râul Babilonului...* În restul perioadelor însă, cântăm sau măcar citim Ps.118 (cf. M. Скабаланович, Толковый Типикон, vol. II, pp. 227-230. Aici avem și un scurt comentariu al acestui Psalm care motivează prezența și importanța Psalmului).

⁶⁴ Așa se numesc aceste Antifoane ale Utreniei, din cauza că sunt puse în legătură cu Psalmii 118-133, numiți „ai treptelor”.

⁶⁵ Rușii au o rânduială specifică de citire a Evangheliei atunci când este slujbă cu diacon. De fapt, o parte din Utrenia de la Slujba Privegherii se săvârșește nu în Altar (cum prevăd toate cărțile), ci în naos. Iată descrierea sumară: căderea de la Polieleu nu începe din Altar, ci din mijlocul bisericii, mai exact din fața tetrapodului central care la ruși nu poate lipsi. Ieșirea se face prin Sfintele Uși (deschise). Tot atunci se aprind toate policandrele. Preotul precedat de diacon (care are o lumânare în mână) cădește în jurul tetrapodului, apoi merge în Altar cădind după obicei, iese din nou și cădește întreaga biserică și pe credincioși, oprindu-se tot în mijlocul bisericii. Diaconul zice Ectenia mică și intră în Altar prin ușa de miazăzi. După ce se rostește Prochimenul, diaconul ia singur Evanghelia de pe Sfânta Masă și ieșind pe solee (prin Sfintele Uși), stă cu fața spre credincioși și cu Evanghelia ridicată, spune: *Toată suflarea...* cu stihurile respective, apoi vine cu Evanghelia către preot, i-o ține, iar preotul o citește de aici, din mijlocul bisericii, dar cu fața spre Răsărit. Diaconul merge iarăși pe solee și ține Evanghelia în sus, cât întreaga Biserică sau numai clericii cântă *Învierea lui Hristos văzând.* Se pune Evanghelia (lângă icoană) pe tetrapod, clerul așteptând aici până la Ecfonisul *Cu mila și cu îndurărilor...* Urmează ca toți cei din biserică să se închine la Sfânta Evanghelie, iar preotul, stând tot în mijloc face miruirea, iar diaconul împarte pâinea binecuvântată. La strănă se citesc Canoanele integral.

Această rânduială se justifică într-un fel atunci când este vorba de Privegherile unor Praznice sau ale unor Sfinți, dar mai puțin la cele de sâmbătă seara. În ritul bizantin, preotul care citește Evanghelia Învierii la Utrenie îl simbolizează pe Îngerul care a vestit Mironosițelor Învierea, de aceea și stă „către cap” (la români) sau „către picioare” (la greci). Numai când nu este o Evanghelie a Învierii, aceasta se citește dintre sfintele Uși, preotul simbolizându-L de data aceasta pe Hristos care propovăduiește lumii. Rușii nu prea fac această diferență de aceea și în duminici, când nu este diacon, citesc Evanghelia direct din fața Sfintei Mese (nu lateral), trecând peste simbolul vestirii Îngerului. Este de asemenea de remarcat că ei nu lasă niciodată Evanghelia până la Doxologie sau până la Luminândă, așa cum fac românii, ci doar până când termină preotul de miruit, când o duce prin Sfintele Uși, după care le încheie.

Hristos... (o singură dată) și Psalmul 50⁶⁶ și citindu-se acestea, preotul iese prin Sfintele Uși cu Evanghelia, mergând înaintea sa, de amândouă laturile, două sfeșnice cu făclii aprinse și o pune pe analog în mijlocul bisericii, iar sfeșnicele stau de amândouă părțile analogului. Și merge întâi cel mai mare singur, face două închinăciuni și apoi sărută Evanghelia și iarăși face o închinăciune. Închinăciunile însă nu le face mari (adică metanii până la pământ), ci mici, pentru că în Duminici și în Praznicele Împărătești și în toate zilele Cincizecimii metanii mari nu se fac⁶⁷. Iar după ce se închină cel mai mare și sărută Evanghelia, se duce la locul lui. Apoi și frații toți merg doi câte doi după rânduială, făcând și ei mai întâi două închinăciuni, sărută Sfânta Evanghelie și iarăși o închinăciune, apoi pleacă capetele spre cei din strane și revin la locurile lor.

La strană, după Psalmul 50, se cântă *Slavă..., Pentru rugăciunile Apostolilor..., Și acum..., Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu...,* apoi stihul *Miluește-mă Dumnezeule* și Stihira Învierii, glasul 6: *Înviind Iisus din mormânt....* Apoi Ecfonisul: *Cu mila și cu îndurările...* și după Amin. Începem Irmosul Canonului Învierii. Și cântăm Canonul Învierii cu Irmosul pe patru, al Crucii Învierii pe trei, al Născătoarei de Dumnezeu tot pe trei și al Sfântului din Minei pe patru. Iar dacă Mineiul are două Canoane, atunci cel al Crucii Învierii din Octoih se lasă⁶⁸. Și după sfârșitul Cântării a treia, diaconul zice Ectenia mică, iar preotul spune Ecfonisul (din Sfântul Altar): *Că Tu ești Dumnezeul nostru...,* apoi urmează Condacul și Sedealna Sfântului din Minei. După cântarea a șasea, diaconul iarăși zice Ectenia mică înaintea Sfintelor Uși, iar preotul Ecfonisul: *Că Tu ești Împăratul păcii...,* apoi Condacul Învierii și Icosul și citim Sinaxarul.⁶⁹

⁶⁶ Unele rânduieli, mai ales cele grecești prevăd ca *Învierea lui Hristos...* să fie cântată de protos, iar Evanghelia să fie scoasă abia la stihul *Că iată adevărul ai iubit, cele nearătate și cele ascunse ale înțelepciunii Tale ai arătat mie...,* verset foarte semnificativ și potrivit momentului. Este inacceptabilă practica parohială de a omite Psalmul 50 din acest moment, dat fiind că acest psalm constituie unul din cele mai vechi elemente ale Utreniei și el are o importanță deosebită în acest moment.

⁶⁷ Din puținele relatări ale Tipicului Sfântului Sava despre metanii și închinăciuni, observăm menținerea regulilor tradiționale. Adică, așa cum arată și Canoanele 20 de la Sinodul I Ecumenic și 90 Trulan, în zilele de duminică și în perioada Cincizecimii, metaniile sunt interzise pentru a sărbători cu bucuria de fii ai luminii (nu de robi ai întunericului) slăvita Înviere. Mineiul pe decembrie extinde această regulă și pentru intervalul 25 decembrie – 6 ianuarie.

⁶⁸ Deci în total trebuie puse patru Canoane care însumează 14 Tropare cu tot cu Irmosul de la începutul fiecărei Cântări. De obicei irmosul de la Canonul din Minei se lasă. El se citește când Sfântul respectiv cade sâmbăta, pentru că atunci primează Mineiul la citirea Canoanelor.

⁶⁹ În timpul citirii Sinaxarului se obișnuiește să se bată în tochița mică (de fier). De asemenea și în timpul cântării imnului *Ceea ce ești mai cinstită...,* de după Cântarea a opta.

După sfârșitul Cântării a opta, facem închinăciuni spunând: *Să lăudăm, bine să cuvântăm...* și Catavasia. Iar diaconul, după sfârșitul Cântării a opta, cădind Sfânta Masă zice: *Pe Născătoarea de Dumnezeu și Maica Luminii întru cântări cinstindu-o să o mărim.*⁷⁰ Și noi cântăm în Stihuri: *Mărește suflete al meu pe Domnul...*, apoi: *Ceea ce ești mai cinstită decât Heruvimii...* și facem câte o închinăciune mică după fiecare Cântare, ieșind din strane. După a noua Cântare, Ectenia mică și Ecfonisul: *Că pe Tine Te laudă toate puterile cerești...*, apoi diaconul spune: *Sfânt este Dumnezeul nostru*, cu stihurile. Urmează Luminânda Învierii, *Slavă...* a Sfântului dacă are, *Și acum...*, a Născătoarei Învierii⁷¹.

La Laude se cântă: *Toată suflarea...*, pe glasul de rând cu stihurile pe opt: ale Învierii din Octoih pe patru și ale Răsăritului tot pe patru⁷², *Slavă...* Stihira Evangheliei de rând, *Și acum...*, *Prea binecuvântată ești...* pe glasul Slavei Laudelor.⁷³

Urmează Doxologia Mare⁷⁴ apoi Troparele Învierii (unul din cele două): de la gl. 1 până la 4: *Astăzi mântuirea la toată lumea...*, iar de la 5 la 8: *Înviat-ai din mormânt...*,⁷⁵ apoi

⁷⁰ În Biserica Rusă căderea se începe din timp, iar aceste cuvinte diaconul (sau preotul) le spune din fața icoanei Macii Domnului de pe iconostas (catapeteasmă), urmând ca mai departe să continue căderea.

⁷¹ În unele Mănăstiri athonite toate aceste Luminânde sunt cântate de un (singur) protopsalt în mijlocul bisericii.

⁷² În acest moment Psalmii 148, 149 și 150 trebuie cântați recitativ sau irmologic, ultimele versete combinându-le cu stihurile Laudelor. Acești psalmi constituie un element primar foarte important al Utreniei și nu este corect ca ei să fie citați doar în zilele de rând (Cf. *Triodul Explicat*, p.193).

⁷³ În Biserica Română, mai ales în mănăstiri, există obiceiul ca Evanghelia să fie adusă în Altar în timpul cântării Luminândelor, iar odată cu începerea cântării Laudelor, să înceapă o Procesiune specială la care iese (numai) protosul, diaconul (unul sau doi) cu cădelnița, iar înaintea lor un paracliser cu lumânarea. Protosul se oprește în mijlocul bisericii, iar diaconul, după ce se binecuvântează tămâia, face o cădere asemănătoare cu cea de la Vecernie (înainte de *Lumină lină...*). După cădere, clericii se închină la icoanele de pe tetrapoade apoi începe miruirea credincioșilor (cu untdelemn sfințit), iar unul dintre diaconi împarte pâinea binecuvântată care se mănâncă chiar atunci. Acest lucru este posibil numai în cazul scurtării Privegherii, așa încât mâncarea pâinii să se facă înainte de miezul nopții.

⁷⁴ Astăzi, într-adevăr avem două forme distincte ale Doxologiei, deosebire impusă de tradiția palestiniană prin sec. XII-XIII și aceasta mai ales pentru a găsi niște criterii cât mai clare pentru diferențierea diverselor tipuri de sărbători. Mănăstirile din Constantinopol în sec. IX-XI nu cunosc o asemenea diferențiere. De fapt, pe atunci Utrenia de duminică avea în partea finală o structură asemănătoare celei care se păstrează și astăzi în rânduiala Utreniei zilelor de rând și a Vecerniei. După 3-4 stihuri de la Laude, se cânta **Doxologia**, care pe atunci nu avea incluse și stihuri din rugăciunea *Învrednicește-ne Domne...*, ci era simplă, cum avem astăzi Doxologia Mică; se puneau apoi două pericope: Apostol și Evanghelie, apoi se rostea rugăciunea *Învrednicește-ne Doamne...*, urma ectenia *Să plinim rugăciunile noastre...* și se puneau stihurile Stihovnei, care mai târziu s-au combinat cu cele ale Laudelor. După Stihovna, cel mai mare rostea imnul *Bine este a ne mărturisi Domnului...*, apoi *Sfinte Dumnezeule...*, Troparele și Ectenia Întreită. Cu timpul această formă de sfârșit de Utrenie a dispărut din rânduiala Privegherii și a Utreniilor festive și s-a menținut doar pentru zilele de rând. Rânduiala mai nouă a combinat de fapt Laudele cu Stihovna, iar unele stihuri din rugăciune *Învrednicește-ne Doamne*, le-a introdus în Doxologia Mare după care s-au rânduit imediat Troparele și cele două Ectenii urmate de Apolis. (*Skabalanovici*, vol. I, p.408-409).

⁷⁵ Noi am respectat aici indicația din Ceaslovul de acum, dar corect ar fi ca într-o duminică să se pună un tropar, iar în a doua celălalt, așa cum apare și în vechile Ceasloave. Aceste tropare, așa cum arată liturgistul Juan Mateos, provin din tradiția bizantină veche când duminicile nu se succedau după cele opt glasuri (ca în tradiția palestiniană), ci anumite tropare și antifoane se repetau peste o duminică; (cf. Juan Mateos, *Utrenia bizantină*, p. 68).

preotul sau diaconul zice Ectenia: *Miluiește-ne pe noi Dumnezeu...* și Ecfonisul: *Că milostiv...* După acestea spune: *Să plinim rugăciunea noastră ...* și Ecfonisul: *Că Dumnezeu mililor...* apoi preotul spune: *Pace tuturor!* strana răspunde: *Și duhului tău* iar diaconul zice: *Capetele noastre Domnului să le plecăm,* și Ecfonisul: *Că Ție se cuvine a ne milui...* Urmează Apolisul mare, adică: *Înțelepciune!* iar strana: *Binecuvântează!* Preotul zice: *Cel ce este binecuvântat...*, iar strana răspunde: *Amin. Întărește Dumnezeu...;* preotul: *Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu...* și strana răspunde: *Ceea ce ești mai cinstită...* și celelalte după obicei. Apoi facem ieșire în pridvor cântând Stihira idiomelă (samoglasnică) după obicei și citind din învățătura Sfântului Teodor Studitul. Și după citirea Troparului Sfântului Teodor⁷⁶ și apoi **Ceasul întâi**.

La **Ceasul întâi** spunem Troparul Învierii, *Slavă...* al Sfântului, *Și acum...*, al Născătoarei Ceasului. După *Tatăl Nostru* Condacul Învierii și Otpustul mic.⁷⁷

La **Ceasul trei** se pune și Troparul și Condacul Sfântului, iar la **Ceasul șase** cele ale Hramului.

La **Liturghie** Fericirile Octoiului pe opt. Apoi Troparul Învierii, al Hramului și al Sfântului (și al celui de-al doilea Sfântul, dacă sunt doi) apoi Condacul Învierii și al Hramului, *Slavă...* al Sfântului, *Și acum...* al Născătoarei: *Ceea ce ești folositoare creștinilor...*⁷⁸

Dacă biserica poartă Hramul Maicii Domnului, atunci la *Și acum...*, se pune Condacul Hramului, iar dacă este un Hram al Domnului Hristos, duminica (peste an), la **Liturghie** nu zicem Troparul și Condacul Hramului pentru că se pun ale Învierii.

Prochimenul și *Aliluia* pe glasul de rând; Chinonicul duminicii, iar dacă este un Sfânt cu Doxologie mare, se pune și cel al Sfântului.

⁷⁶ Tradiția citirii din Sfântul Teodor Studitul, mai exact din *Cuvântările* lui duhovnicești, a ieșit din uz până și la mănăstiri. Totuși noi am menționat-o mai ales pentru a arăta că în trecut, mai ales în rândul monahilor, se citea foarte mult din Sfinții Părinți și în special din comentariile acestora la Sfânta Scriptură, tradiție care se impune a fi reintrodusă.

⁷⁷ În Ceasloavele românești, la sfârșitul Ceasului I, apare și Condacul „Apărătoarei Doamne...”, care nu se regăsește în Ceasloavele altor Biserici. Acest Condac nu este legat organic de Ceasul I și apare aici probabil din cauza obiceiului de a citi (mai mult sau mai puțin sistematic) Acatistul Bunevestiri (iar altă explicație deocamdată nu se găsește). Unii înlocuiesc acest Condac, în perioada marilor Praznice, cu Condacul Praznicului. Până la urmă, Condacul poate fi pe deplin suprimat.

⁷⁸ De cele mai multe ori se obișnuiește ca în duminici și la marile sărbători, acest Tropar să fie înlocuit cu condacul *Apărătoarei Doamne...*, cântat de strănă sau de sobor, atunci când sunt mai mulți clerici.